

Nieuwe Philharmonie Utrecht

Johannes Leertouwer · dirigent
Susanna Andersson · sopraan

vrijdag 15 september · 20.00 - 21.15 uur

THERESIAKERK

Jean Sibelius 1865-1957

Luonnotar opus 70 (1913)

symfonisch gedicht voor sopraan en orkest

Gustav Mahler 1860-1911

Symfonie nr.4 (1899-1900)

- Bedächtig. Nicht eilen – Recht gemächlich
- In gemächlicher Bewegung. Ohne Hast
- Ruhevoll (poco adagio)
- Sehr behaglich

Hemel en aarde

'In den beginne schiep God de hemel en de aarde', aldus de eerste woorden van de Bijbel. Het bijbelse scheppingsverhaal is een van de vele die de mensheid gedurende duizenden jaren heeft overgeleverd. Het scheppingsverhaal uit de Finse Kalevala, een verzameling van mythes die in de negentiende eeuw uit verschillende mondeling overgeleverde bronnen werd samengesteld, behoort tot de meest fantasierijke. Jean Sibelius heeft dit verhaal verklankt.

Wat de Kalevala was voor Sibelius, was Des Knaben Wunderhorn voor zijn generatiegenoot Mahler, een verzameling volksliedteksten, opgetekend naar mondelinge overlevering. Gustav Mahler begint zijn muzikale reis in zijn Vierde Symfonie op aarde en belandt tot slot in de hemel. Al is het in het laatste deel bezongen hemelse luilekkerland een aardse illusie.

Jean Sibelius

Luonnotar

Met de *Kalevala* bezit Finland een rijke schat aan legendes en mythes uit de heidense oertijd. Ze werden tot in de late Middeleeuwen van mond tot mond doorgegeven. De arts Elias Lönnrot (1802-1884) heeft de verhalen ofwel zangen tot een epos samengesmeed. Het werk legde de basis voor een nationaal zelfbewustzijn en een uniforme Finse taal. Jean Sibelius, Finlands eerste componist van internationale reputatie, heeft zich in talrijke composities door de magische wereld van de *Kalevala* laten inspireren.

In *Luonnotar* grijpt de componist terug op het eerste gezang van het epos dat met de schepping begint. Luonnotar, dochter van de lucht, daalt neer naar zee. Eeuwenlang drijft ze op het water tot een storm opsteekt en ze terug verlangt naar de lucht. Aan een eend, op zoek naar een plek voor haar nest, biedt ze haar schoot aan ter beschutting. Maar het ei van de eend slaat te pletter in zee en de stukken daarvan vormen vervolgens de hemellichamen. De vrouwelijke hoofdfiguur, Luonnotar – ze wordt in het epos ook 'Moeder van de Aarde' en 'Moeder van de Oceanen' genoemd – wordt in Sibelius' werk vertolkt door een sopraan. Het beeld van de vanuit de hemel op de zee neerstortende godin wordt in de compositie uitgedrukt door grote extremen in de zangpartij, sprongen van zeer hoog naar zeer laag. Deze partij, met een toonumfang van maar liefst tweeënhalf octaaf omvat, is instrumentaal gedacht en bij zangeressen gevreesd. Compositorisch vormt het werk een mengeling van

vrijdag ♦ 20.00

lied en symfonisch gedicht. De componist heeft de gangbare orkestbezetting aangevuld met extra hoorns en pauken, plus twee harpen, als sfeervolle verrijking van de opgeroepen beelden. *Luonnotar* is een zeer typerend werk voor Sibelius' volwassen stijl: thema's

ontwikkelen zich uit de kleinste melodische cellen, die als in een vrije variatie en steeds anders geïnstrumenteerd diverse metamorfosen ondergaan. De episoden voegen zich samen tot een schilderachtig en tot de verbeelding sprekend verhaal.

Luonnotar

Olipa impi, ilman tyttö,
Kave Luonnotar korea,
Ouostui elämäntään,
Aina yksin ollessansa,
Avaroilla autioilla.

Laskeusi lainehille,
Aalto impeä ajeli,
Vuotta seitsemän sataa
Vieri impi veen emona,
Uipi luotehet, etelät,
Uipi kaikki ilman rannat.

Tuli suuri tuulen puuska,
Meren kuohuille kohotti.
'Voi, poloinen, päiviäni.
Parempi olisi ollut
Ilman impenä elää.
Oi, Ukko, ylijumala!
Käy tänne kutsuttaissa.'

Er was eens een maagd, dochter des hemels,
de mooie Luonnotar,
die nadacht over de zin van haar bestaan,
een leven in eenzaamheid
in de leegte van het heelal.

Zij daalde af naar de zeeën,
en gedragen door de golven,
gedurende zevenhonderd jaren,
zwom de maagd, moeder der wateren,
naar het noorden en het zuiden,
van de ene horizon naar de andere.

Een krachtige wind die opstak,
zweepte de zee woest op.
'Ach, wat een ellendig leven.
Ik had er beter aan gedaan
een maagd in de hemel te blijven.
O, Ukko, oppergod!
Kom en hoor mijn smeekbede.'

Ilmatar, Godin van de Lucht in het Finse epos *Kalevala* door Wilhelm Ekman (1860)

Tuli sotka, suora lintu,
Lenti kaikki ilman rannat,
Lenti luotehet, etelät,
Ei löyä pesän soia.

‘Ei, ei, ei.
Teenkö tuulehen tupani,
Aalloillen asuinsiani,
Tuuli kaatavi,
Aalto viepi asuinsiani.’

Niin silloin veen emonen,
Nosti polvea lainehesta.
Siihen sorsa laativi pesänsä,
Alkoi hautoa.

Impi tuntevi tulistuvaksi.
Järkytti jäsenehensä.
Pesä vierähti vetehen,
Katkkieli kappaleiksi.

Muuttuivat munat kaunoisiksi:
Munasen yläinen puoli
Yläiseksi taivahaksi,
Yläpuoli valkeaista,
Kuuksi kumottamahan,
Mi kirjjavaista,
Tähiksi taivaalle,
Ne tähiksi taivaalle.

Tekst van Sibelius gebaseerd op het eerste gedicht
van de *Kalevala* van Elias Lönnrot, 1849.

© Breitkopf & Härtel, 1913

Gustav Mahler

Vierde Symfonie

‘Wat aan Mahlers constructies verontwaardiging wekte was het niet-regulaire, niet-schematische. Vergeleken met Mahlers onschematische procedés was de gehele muziek van zijn tijd – ook die van de vroege Schönberg – traditioneel in zoverre dat ze vakkundig was. Actueel aan Mahler is juist de strijd met de vakman. Zonder gêne pronken zijn symfonieën met datgene wat iedereen makkelijk in het gehoor ligt: volksliederen, straatdeuntjes en smartlappen.’

Daar kwam een eend gevlogen,
van de ene horizon naar de andere,
van het noorden naar het zuiden,
maar kon nergens een nest bouwen.

‘Wee, wee, wee.
Bouw ik in de wind mijn nest,
mijn verblijfplaats op de golven,
de wind zal het omver blazen,
de golven zullen het wegvoeren.’

Toen verhief de moeder der wateren,
haar knie uit de golven.
Daar maakte de eend haar nest,
om haar eieren uit te broeden.

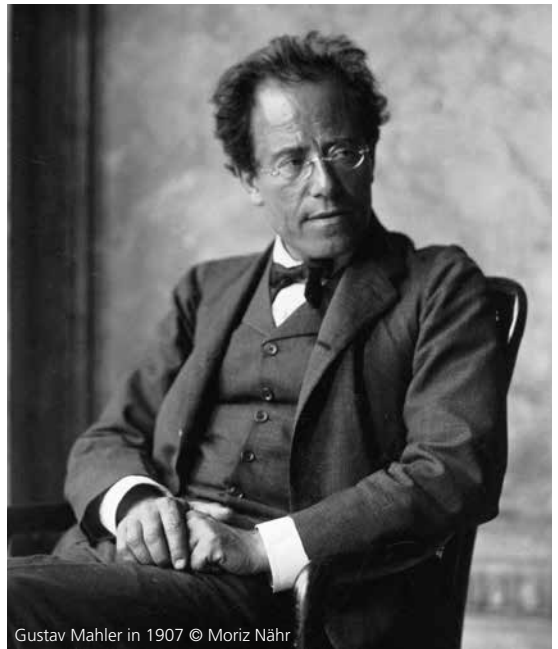
De maagd voelde de eieren warmer worden,
en haar been begon te trillen.
Het nest tuimelde in het water
en brak in stukken.

Uit de eieren kwam iets moois:
uit het bovenste der eierschalen
ontstond de verheven lucht,
het bovenste deel van het eiwit
werd de schijnende maan,
en het gespikkelde deel
werd de sterrenhemel,
de sterrenhemel.

Gustav Mahlers vermeende naïviteit, zijn dilettantisme en gebrek aan smaak – hier beschreven door de Duitse muzikfilosoof Th. W. Adorno – irriteerden de vakwereld en vormden voor Debussy ooit aanleiding om een concert met Mahlers *Tweede Symfonie* onder protest te verlaten. De dubbelzinnigheid van Mahlers kunst, waarin het vertrouwde wordt vervreemd, was de vaklieden, was Debussy ontgaan. Het ging de componist immers niet om de identificatie met een roos-

kleurige wereld, maar om de rouw om haar verlies; om de boodschap van de eenzaamheid van het individu dat door de gemeenschap wordt buitengesloten. Dit gevoel 'der Welt abhanden gekommen' te zijn, vormt de grondtoon van Mahlers gehele oeuvre.

Mahlers *Vierde* kan als zijn meest zonnige symfonie worden beschouwd. Toch is de vaak optimistische stemming bedrieglijk. Op het parodistische en sprookjesachtige karakter van het werk wijst bijvoorbeeld het prominente 'schellenmotief', ofwel klokjesgeklingel (geïnspireerd door een slee) in het eerste en in het laatste deel, door Mahler een 'narrenkap' genoemd. De zorgeloze stemming van het eerste deel (Bedächtigt. Nicht eilen) wijkt in het tweede deel (In gemächlicher Bewegung. Ohne Hast) voor een groteske 'danse macabre'. In het derde deel (Ruhevoll) monden de melancholieke strijkersklanken, die doen denken aan het beroemde Adagietto van de *Vijfde Symfonie*, uit in een jubelend hoogtepunt.

Gustav Mahler in 1907 © Moriz Nähr

Daarmee wordt het overmoedige en luchtige laatste deel voorbereid. Dit slotdeel met de voordrachtsaanwijzing 'Sehr behaglich' is geen symfonische finale in gebruikelijke zin, maar een lied voor sopraan en orkest. Mahler had dit lied met de titel *Wir geniessen die himmlischen Freuden* reeds in 1892 gecomponeerd. De tekst is afkomstig uit de gedichtenbundel *Des Knaben Wunderhorn* van Achim von Arnim en Clemens Brentano, een inspiratiebron voor ruim de helft van Mahlers in totaal vijftig liederen omvattende vocale oeuvre. De componist besloot dit eerder gecomponeerde lied te plaatsen bovenop zijn *Vierde Symfonie*, als ware het 'een smaller wordende spits'. In deze 'humoreske' waarin het klokjesmotief uit het eerste deel terugkeert, bezingt de componist met overborrelende fantasie een hemels-aards luilekkerland. De symfonie eindigt pianissimo als een verre kinderroom. ❖

toelichting • Christiane Schima

Das Himmlische Leben

Wir geniessen die himmlischen Freuden,
d'rum thun wir das Irdische meiden.
Kein weltlich Getümmel
hört man nicht im Himmel!
Lebt Alles in sanftester Ruh'!

Wir führen ein englisches Leben!
Sind dennoch ganz lustig daneben!
Wir tanzen und springen,
wir hüpfen und singen!
Sanct Peter im Himmel sieht zu!

Johannes das Lämmlein auslasset.
Der Metzger Herodes drauf passet!
Wir führen ein geduldig's,
unschuldig's, geduldig's,
ein liebliches Lämmlein zu Tod!

Sanct Lucas den Ochsen thät schlachten
ohn' einig's Bedenken und Achten,
der Wein kost kein Heller
im himmlischen Keller,
die Englein, die backen das Brot.

Gut' Kräuter von allerhand Arten,
die wachsen im himmlischen Garten!
Gut' Spargel, Fisolen
und was wir nur wollen!
Ganze Schüsseln voll sind uns bereit!

Gut' Äpfel, gut' Birn' und gut' Trauben!
Die Gärtner, die Alles erlauben!
Willst Rehbock, willst Hasen,
auf offener Strassen
sie laufen herbei!

Sollt' ein Fasttag etwa kommen,
alle Fische gleich mit Freuden angeschwommen!
Dort läuft schon Sanct Peter
mit Netz und mit Köder
zum himmlischen Weiher ein.
Sanct Martha die Köchin muss sein.

Wij genieten het hemelse blijde
en willen het aardse vermijden.
Geen wereldlijk streven
in 't hemelse leven!
Geen plaats voor onrustig gedoe!

Wij leiden een engelenleven!
Toch is ook vermaak ons gegeven!
We dansen en springen,
we huppelen, zingen!
De heilige Petrus kijkt toe!

Johannes stelt 't lammetje bloot,
Herodes, de slager, brengt nood!
We brengen een geduldig,
onschuldig geduldig,
een lieflijk lammetje ter dood!

Sint Lucas die doet de os slachten
Wij hoeven er niet op te wachten.
En de hemelse most
niet één centje kost.
De engeltjes bakken het brood.

En groenten en kruiden van waarde,
die groeien in hemelse gaarden!
Mooie asperges en dille,
al wat wij hierboven maar willen!
In schotels vol zien we het staan!

Veel druiven en appels en peren!
De tuinman geeft wat we begeren!
De reeën en hazen,
lopen vrijuit te grazen
en bieden zich aan!

Ook vasten we zonder te brommen,
snel komt de vis blij aangezwoomen!
Sint Pieter met ijver
loopt naar onze vijver
met netten, hij pakt ze.
De heilige Martha die bakt ze!

Kein Musik ist ja nicht auf Erden,
die uns'rer verglichen kann werden.
Elftausend Jungfrauen
zu tanzen sich trauen!
Sanct Ursula selbst dazu lacht!

Cäcilia mit ihren Verwandten
sind treffliche Hofmusikanten!
Die englischen Stimmen
ermuntern die Sinnen!
Dass Alles für Freuden erwacht.

De muziek op de aarde is aardig,
die van ons is pas aanbiddewaardig.
Elfduizend maagden
aan de dans zich waagden!
Zelfs Sancta Ursula lacht!

Caecilia en haar verwanten
zijn treffelijke Hofmuzikanten!
De engelenkoren
verwennen de oren!
Voor iedereen is het een pracht.

vertaling • Sabine Lichtenstein

Johannes Leertouwer over het spelen van Mahler

'Bestudering van Mengelbergs partituur en opname heeft mijn opvatting bevestigd dat het gebruik van darmsnaren ('kale' darm voor de bovenste twee en omwonden darm voor de laagste twee snaren voor elk strijk-instrument in het orkest) [...] zeer ten goede komt aan de door Mahler zo gewaardeerde puurheid van de orkestklank.

[...] Wij associëren darmsnaren met barok en eventueel klassiek repertoire, terwijl de werkelijkheid is dat tot aan de Eerste Wereldoorlog het gebruik van darmsnaren de norm was, ook bij Mahler. Pas in de loop van de twintigste eeuw verdrong de metalen snaar de darmsnaar.

Het verlies aan kleur en karakter nam men voor lief, omwille van de grotere kracht en bedrijfszekerheid. In Nederland klonk na de Tweede Wereldoorlog nooit meer een Mahler-symfonie op darmsnaren. Dat willen we met dit concert doorbreken.'

Johannes Leertouwer

Nieuwe Philharmonie Utrecht

De Nieuwe Philharmonie Utrecht debuteerde in september 2009 met een programma met werken van Stravinsky en Ravel en bracht de afgelopen jaren een aantal bijzondere programma's. Het orkest musicceert op oude instrumenten, ook in het negentiende- en vroeg twintigste-eeuwse repertoire, het besteedt veel aandacht aan educatie en draagt daarmee de signatuur van zijn chef-dirigent en artistiek leider Johannes Leertouwer.

Johannes Leertouwer • dirigent

Na zijn vioolstudie bij Bouw Lemkes in Amsterdam en bij Josef Suk in Wenen en Praag, besloot Johannes Leertouwer zich te verdiepen in de historische uitvoeringspraktijk. Hij werkte als concertmeester bij gespecialiseerde ensembles en orkesten als Anima Eterna van Jos van Immerseel en de Nederlandse Bachvereniging. Met deze orkesten trad hij ook als solist op. In het Mozart-jaar 2006 bracht Johannes Leertouwer als solist en dirigent van zijn eigen Ensemble La Borea Amsterdam een internationaal geprezen dubbel-cd uit, met de complete vioolconcerten van Mozart. Als eerste violist van het Narratio Kwartet, dat in het Festival Oude Muziek van 2009 de late Beethoven kwartetten speelde op vijf achtereenvolgende avonden, werkt hij aan de uitvoering van alle Beethoven-strijkkwartetten.

Johannes Leertouwer studeerde orkestdirectie bij David Porcelijn en Jorma Panula. Het dirigeren kwam op een natuurlijke wijze voort uit zijn werk als concertmeester en orkestcoach. Van 1998 tot 2006 was hij artistiek leider en dirigent van het Nederlands Jeugd Strijkorkest. In die periode dirigeerde hij projecten aan conservatoria in Parijs, Antwerpen, Leipzig en Amsterdam. Als gastdirigent werkte hij met onder meer het Noord Nederlands Orkest, de Nederlandse Bachvereniging en de Osaka Symphoniker. Sinds 1989 is Johannes Leertouwer hoofdvakdocent viool aan het Conservatorium van Amsterdam. Ook verzorgt hij masterclasses en gastlessen in vele landen binnen en buiten Europa. Sinds september 2013 is hij studieleider van de Sweelinck Academie. Daarmee is hij verantwoordelijk voor de afdeling jong talent klassiek van het Conservatorium van Amsterdam.

Susanna Andersson • sopraan

Susanna Andersson, afkomstig uit Östersund, Zweden, studeerde aan de Guildhall School of Music and Drama in Londen, waar ze de Gold Medal won, de hoogste prijs die aan een student kan worden toegekend. Later won ze ook de Liedprijs bij de jaarlijkse Kathleen Ferrier Awards. Als een van de grote namen van de jongere generatie Zweedse operazangers, was ze te horen op podia als de BBC Proms, het Aldeburgh Festival en de Koninklijke Zweedse Opera.

Haar operadebuut maakte ze als Zerlina (*Don Giovanni*) in Grange Park Opera in Engeland en sindsdien zong ze bij onder meer het Royal Opera House Covent Garden, The English National Opera, de Deense Nationale Opera, de Salzburger Festspiele en Oper Leipzig. Ze zong rollen als Oscar (*Un Ballo in Maschera*), Susanne (*Le nozze di Figaro*), Musetta (*La Bohème*) en Koningin van de Nacht en Pamina (*Die Zauberflöte*).

Susanna Anderssons belangstelling voor het moderne repertoire leidde tot samenwerkingen met de Birmingham Contemporary Music Group, het BBC Symphony Orchestra en het Helsingborg Symphony Orchestra. Ze werkte mee aan verschillende premières, waaronder die van Wolfgang Rihms opera *Die Eroberung von Mexico*.

Als soliste trad Susanna Andersson op met gerenommeerde orkesten in onder meer Scandinavië en Engeland.

Susanna Andersson © Ross Grieve

❖ Margraten Liberation Concert 2017

philharmonie zuidnederland
& Brabant Koor o.l.v. Karel Deseure
Jérémie de Rijk · jongenssopraan

zondag 17 september · 15.00 uur

AMERIKAANSE BEGRAAFPLAATS MARGRATEN* · vrij entree

Olivier Messiaen Chant des Déportés NED. PREMIÈRE
Antonín Dvořák Symfonie nr.9 'Uit de Nieuwe Wereld'
Leonard Bernstein Chichester Psalms

De jaarlijkse herdenking van de bevrijding die vanuit Zuid-Limburg begon in september 1944 valt dit jaar samen met Musica Sacra Maastricht. Voor deze bijzondere gelegenheid bundelen het festival en philharmonie zuidnederland hun krachten. Met medewerking van het Brabant Koor klinkt op de Amerikaanse Begraafplaats Margraten een programma dat de offers gedenkt die het begin inluidden van de lange vrede en voorspoed die we nu genieten.

* optie: busvervoer van Theater aan het Vrijthof naar Margraten v.v. (met speciaal busticket van € 8, reserveren verplicht), vertrek om 13.00 uur

❖ Tot Slot: Een Begin

SPECTRA
Filip Rathé · dirigent

zondag 17 september · 20.00 - 21.45 uur

THEATER AAN HET VRIJTHOF · € 22

Darius Milhaud La création du monde
Karel Goeyvaerts Zum Wassermann
Matthias Pintscher Bereshit

Voor het slotconcert van het festival keren we terug naar het begin. Of beter, benadrukt componist Pintscher, Een Begin, een van vele denkbare. *Bereshit* is het eerste woord van de Hebreeuwse Tora, en daarmee ook van het boek Genesis in het Oude Testament van het christendom. Vóór dit spectaculaire slot van het festival klinkt *Zum Wassermann*, onderdeel van Karel Goeyvaerts' opera *Aquarius*, een soort initiatieritueel bij het aanbreken van een nieuw astrologisch tijdperk. In diens geboortjaar gebruikte Darius Milhaud jazzelementen in zijn korte ballet *La création du monde*, gebaseerd op Afrikaanse scheidingsmythen.

Dit concert wordt opgenomen door Omroep MAX voor NPO Radio 4. Uitzending zal plaatsvinden op zondag 24 september 2017 vanaf 20.00 uur in het programma MAX Avondconcert.

MUSICA SACRA MAASTRICHT IS EEN COPRODUCTIE VAN Stichting Musica Sacra, Theater aan het Vrijthof Maastricht en Omroep MAX Radio 4; filmselectie i.s.m. Lumière.

DIRECTEUR BESTUURDER Jean Boelen, directeur Theater aan het Vrijthof Maastricht
PROGRAMMACOMMISSIE Jacques Giesen (voorzitter); Jos Leussink (adviseur); Russell Postema (Omroep MAX); Lieke Wijnia, Sylvester Beelaert en Fons Dejong (Musica Sacra Maastricht) **RAAD VAN TOEZICHT** Jean Jacobs, Eddy Klomp, Bas Huijser, Barbara de Heer en Michel Cobben

PROJECTLEIDING & FONDSSENWerving Fons Dejong **MARKETING & PUBLICITEIT** Hetty van Dongen **PRODUCTIE** Raf Meijers **REDACTIE** Philip Leussink, Jacinta Wetzler, Sylvester Beelaert en Fons Dejong **VORMGEVING** Philip Leussink **UITBALIE** Joyce Limpens-Paquay **TECHNISCHE COÖRDINATIE** Sander Rondon **FACILITAIR** Claire Dullens en Nandi Nijsten

SAMENWERKINGSPARTNERS Theater aan het Vrijthof, Omroep MAX, NPO Radio 4, Zuyd Hogeschool, Lumière Cinema Maastricht, philharmonie zuidnederland, Boekhandel Dominicanen, VIA ZUID, Toneelgroep Maastricht, Studium Generale

MUSICA SACRA MAASTRICHT wordt mede mogelijk gemaakt door Fonds Podiumkunsten, Provincie Limburg, Gemeente Maastricht, Elisabeth Strouven Fonds, Stichting Kanunnik Salden Nieuwenhof, Fonds 21, Stichting Culturele Educatie Maastricht, Limburgs Festival Platform, Huis voor de Kunsten Limburg, VVV Maastricht, de Vrienden van Musica Sacra Maastricht en alle (concert-)locaties en samenwerkingspartners. De activiteiten worden mede mogelijk gemaakt door anonieme giften van particulieren. **MEDIAPARTNERS** Omroep MAX, KRO-NCRV, Brava, L1, Media Groep Limburg, RTV Maastricht.

STEUN HET FESTIVAL Voor een bijdrage vanaf € 40 geniet u als Vriend van Musica Sacra Maastricht vele voordelen. Zie voor meer informatie en aanmelding www.musicasacramaastricht.nl/vriend.

STICHTING MUSICA SACRA Vrijthof 47, 6211 LE Maastricht
info@musicasacramaastricht.nl • www.musicasacramaastricht.nl
[facebook.com/MusicaSacraMaastricht](https://www.facebook.com/MusicaSacraMaastricht) • [@FestivalMSM](https://twitter.com/FestivalMSM) | #MSM2017

FONDS
PODIUM
KUNSTEN
PERFORMING
ARTS FUND NL

theater
aan het vrijthof

Gemeente Maastricht

provincie limburg

HUIS VOOR
DE KUNSTEN
LIMBURG

FONDS 21

Lumière

Limburg

Zuyd
Hogeschool

ZU
YD

SPHINKWARTIER

